

ДУХОВНИЯТ СРЕЩУ МАТЕРИАЛНИЯ АСПЕКТ НА ВИШЕТО
ОБРАЗОВАНИЕ

Людмил Георгиев*

Когато искаш да кажеш нещо

– кажи го на трибуна!

Статията разглежда авторската представа за ролята на висшето образование и факторите, които повлияват развитието му, през последните години. Анализирани са ролята на европейската академичната програма TEMPUS и отношението висше образование – потребности на бизнеса. Разгледана е отдалечеността на българския университет от класическата представата за университетски живот и академично старание. Описани са съществуващите възможности за партньорство между университетите и бизнеса за съвместна работа по квалификацията и преквалификацията на заетите.

Ключови думи: *висше образование, реформа, научен потенциал, държавно и частно образование, академичен живот, компетенции, професионално ориентиране, заетост*

Неустойчивостта в развитието ни и потребността от нови популистки плацдарми за политиците извадиха и поизтупаха отдавна консервирани проблеми на висшето ни образование.

Тази тема би трябвало да бъде вечна, а не политически сезонна, защото знанието се променя най-бързо от всички параметри на развитието.

Изговореното по сайтове и радио-телевизионни програми отново затвори страницата на нула, за да я отвори, кога ли пак, със същото съдържание, но вече позабравено и в нов момент, който да и придаде нужната „актуалност“.

Повдигна се една остро дискутирана тема през последните няколко години, която бизнесът в България обича да повдига (донякъде напълно основателно), без да си дава сметка, че в този дебат също става уязвим. Темата е за съответствието на знанията и уменията, които завършилите българските университети получават, на потребностите на бизнеса.

Напълно съм убеден, че образованието и бизнесът са органично свързани съставни части на едно цяло, израждащо жизнения стандарт на личността и обществото, които не бива да бъдат противопоставяни. Образованието създава интелектуалния статус на личността, а от бизнеса зависи материалния ѝ статус. Заедно те би трябвало да подредят и синхронизират несъответстващите си до момента отношения: произход – образование – доходи – жизнен стандарт - социално-класова стратификация.

Висшето образование трябва да осигури три резултата с различна значимост за личността и обществото, ***които всички разговори до момента не съчетават:***

Първо, задоволяване на най-силния двигател на човешкото развитие – човешкото любопитство, чрез удовлетвореност от постигането на знание. Едни от най-бурно развиващите се и печеливши два бизнеса в света към момента – на интернет комуникациите и на мобилните връзки се основават на човешкото любопитство.

Второ, да осигури качество на завършващия стадий от възпитанието на личността, тъй като след семейното, началното, средното и гимназиалното училищно възпитание, университетското е последната възможност да се срещнат на едно място широк равновъзрастов кръг от хора и да обменят незаимстваното до момента във възпитанието и знанието си на съвременни глобални хора.

Трето, да спомогне за намирането на най-доходната работа, според полученото образование.

Първите две цели имат духовен характер, а третата – материален. Стремещт към постигането на материална реализация измести изцяло духовния контекст на образованието и промени целия социален климат на обществото. Разговорът за ролята на висшето образование бе превърнат от трифазен в еднофазен. Акцентът бе поставен изключително върху последната фаза – потребността от намирането на работа. Рейтинговата система на университетите бе построена почти изцяло върху показателя *реализация на завършиващите на пазара на труда*, с което бе поставен отново акцента върху материалния резултат от образованието и напълно бе игнориран духовният. За него дори не става дума. Нима удоволствието от постигането на определено знание извън материализирането му в доходи не е реализация на личността? Именно чрез това игнориране на духовния контекст на образованието младото ни население бе изоставено на самообразование в европейските, а и в световните, ценности и нагласи и му бе отредено кулоарно място по въпросите на развитието ни.

Нещо повече – бавно изключи университетското пространство от определението му като храмово и го превърна в търговска среща на таксодарители и таксополучатели.

Извеждането на образованието като условие за материален просперитет променя съществено философията на мотивацията на учещите се и ги насочва към висшето образование с единствена цел - постигане на материална реализация, измествайки духовния контекст. Това съвсем обяснимо насочи масовото желание в тази посока и превърна в съмнително печеливши, вековно известни с високата си публична признателност и обществена отдаденост професии - на учителя, на свещеника, на доктора и кмета... Резултатът от тяхната работа се е свързвал пряко с думите хуманност и дълг, а качеството на работата им е било оценявано единствено от обществото. За това хората, заети с тази дейности, не са били на заплата, а са разчитали на благоволенieto на онези, които оценяват направеното от тях.

Съвременните университети са превърната форма на манастирите, които са били единствените места за съхранение на духовността за дълъг исторически период. В тях са отивали хора, които са се отказвали временно или за постоянно от светските привлекателности на живота и са се отдавали на съзерцание и просвещение, занимавайки се отдадено с написване и преписване на книги и разпространяването на знания. Като продължение на тази символика е съществуващата, а не просто демонстрирана, отдаденост на ученето и знанието във всеки уважаван средностатистически университет в Централна и Западна Европа и САЩ. Например, в университета в гр. Блумингтън, щата Индиана, с изумление наблюдавах студентите чакащи прави до вратата на библиотеката в 1 ч. през нощта, за да седнат на освободено място и да се подготвят за дискусията или междинния изпит на следващия ден. Виждайки това, категорично ти става ясно защо тези хора са попаднали в храма, наречен университет, и че не прекарват свободното си време в ресторантите и баровете на околността, загледани в телефоните си. Основната тема при общуването в академична среда се свързва с наука и знание. Това е начинът да се поддържа формата и в извънаудиорното време. Така, както бизнесмените във времето, в което си почиват в клуба, продължават да си говорят за бизнес и сделки.

Днешните български университети не са място за активно учене и водене на непрекъснати разговори за наука. Видът *учещ човек* не присъства във всеки един кът на университетското пространство. Студентските градове на Англия, Германия, Франция, САЩ и къде ли не са места за активно учене и научни спорове във всеки един момент от денонощието. Ако кажете, че е така в студентски град в София, ще възбудите неудържим смях...

Същото ще се случи и ако твърдите, че българските университети непрекъснато си сътрудничат в разработването на значими национални и международни проекти в интерес на държавата и обществото ни.

Същевременно през последните 10 години наблюдаваме рязко повишаване на броят на лицата учещи за удоволствие. Малкият и среден семеен бизнес осигури прехраната на доста голям родов кръг млади хора. Тоест

осигури професионалната им реализация и в същото време им осигури финансов ресурс да учат нещо, което ги привлича, независимо дали съвпада с характера на тяхната работа. Дори вид образование, което привидно изглежда напълно неприложимо. Учат го заради удоволствието от знанието. Обогатявайки и развивайки се по този начин, те разширяват освен интелектуалния си хоризонт и бъдещите си професионални възможности и социалната си адаптивност. Например, в НБУ се забелязва нарастващ интерес към специалността „Египтология“. Съвсем ясно е, че този интерес не е породен от факта, че у нас има множество неразкрити гробници на фараони. Не е и поради това, че учещият цели издигането на рейтинговия процент на университета като се реализира бързо на пазара на труда. Учи го, защото му е интересно и иска да задоволи човешкото си любопитство в тази посока. Любопитство, което не е самоцелно, тъй като по-късно, в кариерното си развитие, ако завършилият египтология, хебраистика или византология стане представител на туристическа агенция, психолог или геолог, ще намери начин да „намести“ тези уникални знания в професионалните си изяви и с това да се превърне в уникален, разпознаваем и търсен специалист.

И тук стигаме до спора на века – дали в епохата на модерността да предпочетем тясно специализираното Хумболтово образование, позволяващо висока специализация на знанията и заемането на конкретно работно място, или разширеното либерално образование, даващо висока адаптивност към потребностите на бизнеса и възможността за по-честа промяна на професията? Отговорът, без да отричам, че е спорен за мен, е улеснен от следните два примера, илюстриращи предимствата на интердисциплинността:

Няма съмняващ се във факта, че Иван Вазов е признат категорично за класик на българската литература. За писател, създал вълнуващи сърцето романи и поезия. Тази му специализираност не е попречила да бъде изключително успешен окръжен съдия в Берковица в продължение на две години. Как е възможно това да се случи с човек, който не се е посветил на дългото и трудно юридическо образование? Станало е възможно благодарение на безспорната висока обща култура и социален опит на Вазов, който много

преди процеса на глобализация е дал блестящ пример със себе си за успешна смяна на професията и учене през целия живот.

Подобен е и примерът с един друг наш литературен класик – Валери Петров. Сигурно не всички знаят, че по образование той е лекар. Образование, изискващо също дългогодишно посвещаване и отговорност, както цитираното по-горе право, което не му е попречило, а много по-вероятно му е помогнало, да бъде изключителен писател, поет и преводач. Именно този вид механизъм за изграждането на личността убягва от съществуващата система на висшето образование и не дава смелост на държавната политика да инвестира средства, време и търпение в по-либерален, а с това и по-перспективен модел за неговото развитие.

Пишейки за проблемите на образованието, ние трябва да се съобразим с резките промените в глобалната среда, които наложиха нов подход в предоставянето и усвояването на знанията.

В недалечното минало, когато интернет и телевизията не съществуваха, ние първо научавахме за дадено събитие от невизуализиращи го източници – вестници, списания, радио и след това, ако имаше възможност, предимно чрез фотографията или по-рядко - чрез лично посещение на живо, го визуализирахме.

Сега се случва напълно противоположното – първо виждаме събитието, а след това научаваме подробности за него. Именно този значим факт прави съвременния процес на учене нов и специален. Появиха се хора с качества, на които образователната среда е длъжник. Хора, които живеят като в друго измерение и за които времето тече по друг начин. За първи път се появиха оплаквания от страна на студентите, че не са натоварени според капацитета си да усвояват информация.

Новото обстоятелство, променящо изцяло технологията на висшето образование е, че преподавателят престана да бъде единствен източник на информация и знания. Извън неговата компетентност студентите са в състояние да намерят огромен обем информация по всякакви теми, която обаче не могат да обработят сами. Този факт промени ролята на съвременния

университетски преподавател, превръщайки го от монополист на информацията по дадена специалност в опитен модератор на информация, в съвместната обработка на която преподаватели и обучаеми я превръщат в знание.

Интернет повиши възможностите на избора, но въздейства върху обществото като намали възможностите му за създаване на интелектуални свързани общности, което става от хора, седящи в аудиторията, обединени от авторитета и предизвикателствата на преподавателя.

Сериозен проблем се крие в късното набелязване и отделяне на истинските кандидати за университетско образование от мнимите. Възприемането на висшето образование като масово е своеобразна негова подцененост. Равнопоставеността и правото на достъпност до висшето образование, чрез изпълнението на точно определени задължителни критерии, бе объркано с безкритерийната му достъпност и масовизира незаконните пътища за постигане на дипломата. Така кастрирахме и представата за усилието, което трябва се положи, за да се постигне диплома за висше образование.

Задачата на университета е да създаде трайни навици у студентите да се учат през целия живот и да могат рационално да усвояват нови знания, включително и фирмено специализирани; да формират висока обща култура и възможност получени знания от всякакъв вид да се интерпретират и съчетават така, че да се отговори на съвременното изискване за интердисциплинарна приложимост на знанията.

Самото предвиждане на необходимата бройка специалисти и специалностите на бъдещето е изключително условно и крие непредвидими изненади. То често резултира в напълно несъответстващи на виждането на днешните кандидат-студенти професии, чиито престиж в очите им е напълно под въпрос.

Неинформираността и късното ориентиране и насочване към желаната специалност във ВУ е причина за срещането на непреодолими трудности в разбирането и усвояването на университетската материя.

Както е известно, съществуват професии към чиято нагласа се тръгва още от ранно детство. Отрано насоченият, поддържан интерес към тях ги прави по-късно лесно усвоими. Такива са професиите на полица, лекаря, аптекаря, строителя, търговеца. Представата за това какво правят те е много ясна и поради това децата от малки играят на такива, оформяйки продължително решението си да придобият тези професии. В същото време няма деца, които сутрин да се викат, за да си играят на счетоводители...

Незаложено отрано професионално ориентиране води до елиминиране на предимствата на опита от дългогодишното следене на информацията за състоянието и развитието на дадена професия, а това води и до трудности в усвояването и на по-късна възраст.

Дайте ми пример с една единствена телевизия, която е развила предаване за науката и образованието, в което се дискутират въпросите за ранното професионално ориентиране на подрастващите. Предаване, в което се обучават родители на това как да обсъждат компетентно такива въпроси, как да търсят информация и да разговарят с детето си за неговото бъдеще през призмата на неговите възможности, които се предполага да познават добре.

Тоест, проблемът с отношенията общество – бизнес - образование е проблем на общественото съгласие, което у нас има много ниска степен.

На нас българите винаги са ни убягвали детайлите. Като че ли рядко сме разполагали с времето и нагласата да се взем в тях. А е било така, защото винаги сме имали догонваща стратегия. Когато гониш трамвая, за да се качиш, ти винаги пропускаш гледката, но се радваш, че с риск за живота си се метнал на возилото, което накрая се оказва, че не е и съвсем в твоята посока... Консерватизмът е свързан с традицията и ритуала. Той съхранява постиженията за вечността и осигурява устойчивостта им.

През 1990 г. стартира академичната програма „ТЕМПУС“ като подпрограма на програмата „ФАР“ на ЕС. Тя имаше пет неписани и недостатъчно популяризирани цели:

- Да изгради висшето образование у нас в партньорство с европейски университети и да повиши взаимното разбирателство между академичните среди на Европейския съюз и на партньорските държави;

- Да накара университетите да си „говорят“ помежду си и да си сътрудничат по всякакъв вид академични въпроси;

- Да създават, заедно с европейските си партньори научни и образователни проекти, чрез които самофинансирайки се постепенно да се отделят от „вмето“ на държавата и да придадат смисъл на академичната автономия, обявена в Закона за висшето образование;

- Да са важни фактори на растежа и конкурентоспособността и да играят решаваща роля в програмата за реформи както на държавите-членки на ЕС, така и на партньорските държави;

- Да се обзаведат със съвременна офис-техника (факсове, копирни машини, компютри и др.), чрез която да повишат академичния си и комуникационен капацитет.

След приключването на програмния период от 10 г. през 2000 г. никой не направи коректен отчет на постигнатото или неосъщественото. Всъщност равносметката би изглеждала така: По първата цел, резултата = 3 по десетобалната система. Тоест, нашите университети не изглеждат напълно европейски, по критерии организация и ценности на академична общност; По втората цел, резултата = 0. Университетите си останаха същите себелюбивни, високомерни и некорпоративни общности, оцеляващи поотделно; По третата цел резултатът не беше по-добър. Докато течаха европейските пари, срещу проекти с участието на български и европейски университети, целта като че ли изглеждаше постигната. След приключването на финансирането през 2000 г., сътрудничеството прекъсна и университетите ни отново се наредиха на държавното виме; По четвъртата цел резултатът също бе нулев. Участието на университетите в промяната на обществото ни е напълно незадоволителна. Влиянието им е незначително в осигуряването на икономическия растеж и конкурентоспособността. Такава е и ролята им в националната и европейска програма за реформиране на обществото; По петата цел, успехът бе на лице. По

време на действието на ТЕМПУС програмата и особено в края и, бе постигнат забележим напредък в техническото съоръжаване на университетите ни и в уеднаквяване на технологичните възможности на материално-техническите бази на по-голямата част от тях.

Непостигането на повечето от заложените цели и неосъществяването на устойчивост на временно постигнатите, възпрепятства ролята на университетите в осъществяването на прираст на конкурентноспособността на икономиката и дефазира връзката между висшето образование и бизнеса.

Относителната бедност на държавните университети и изискващата огромни средства поддръжка на материалната база са причини за аскетизма, в който съществуват. Това същностно касае качеството на висшето образование, чиято експерименталност и особено дистанционното и интерактивно образование, изискват сериозни капиталовложения. Това изисква бизнесът да дарява средства на университетите, тъй като това е начин да се превърне едно частно благо в публично и ползата от него да засегне по-голяма обществена среда. Например, крупното дарение на семейство Даневи към Нов български университет стана повод за изграждането на прекрасна университетска художествена галерия, която стана център на важни научни и художествено-творчески събития с национален и международен характер. Даренията на търговска верига „Фантастико“ разшириха възможностите на художествено-творческите изяви на университета. Могат да бъдат посочени и множество други примери в тази посока.

Харвардският университет ще продължи да бъде първостепенен изследователски и образователен център, тъй като е получил през 2016 г. 1 млрд. и 200 млн. долара дарения за осъществяването на своята научно-изследователска и преподавателска работа.

Винаги има малка пропаст и леко изоставане между регулираната система на образованието и динамичните условия, при които работи бизнеса. Това води до несъвпадение във времето на потребностите му и възможността на университетите да отговорят бързо на тези потребности с конкретни програми, за обслужването им със знания и умения, необходими за заемането

на точно определени работни места. Оттам и непрекъснатите обвинения към университетите, че не подготвят необходимите качествени специалисти за бизнеса.

Нека, обаче, не скъсяваме така паметта си и да разгледаме следния познат казус. Какво стана с големия брой инженери и лекари, които образователната ни система подготви до 2000 г.? Защо точно тогава най-активно развиващият се български бизнес не ги назначи на работа, а принуди лекарите да карат таксите и инженерите да лепят фаянсови плочки, за да си изкарват прехраната? Вследствие на тази неотзивчивост на пазара половината инженери и повече от половината лекари се изселиха от България и сега държавата ревностно поставя въпроса за този дефицит.

Техническите университети в страната бяха принудени да въведат обществената специалност Публична администрация, за да се спасят от кризата, пред която липсата на студенти ги изправи. Да не би тези университети да са желали тази криза? Съвсем не. Недалновидността на политиката във висшето образование, не можа да съчетае по време потребностите на бизнеса и образоването на така необходимите по-късно инженери. Нещо повече. Какво щеше да стане, ако техническите университети бяха уволнили преподавателите си заради недостиг на часове? На кого щеше да разчита сега, някак си, като че ли внезапно повилата се потребност на бизнеса от инженери?

Харесван или не, съществуващият български научен потенциал трябва да бъде съхранен на всяка цена, тъй като репродуктивността му е твърде ниска. Заплащането на университетския преподавател-изследовател и на изследователя в БАН не е високо и не привлича млади хора към тази сфера. Израстването е в дълъг период от време и е съпроводено от множество нелесни за изпълнение условия, а разликата в заплащането между отделните йерархични академични стъпала никак не е съществена.

Насочеността на дарителството от страна на бизнеса му дава възможност да изрази аргументирано предпочитанията си към даден университет, в чиито качества е убеден, чрез финансирането на

изследователските му програми и поощряването на дадени специалности чрез осигуряването на стипендии за част от учещите се в тях.

Нещо повече, задаването и финансирането на цялостни магистърски програми, с конкретно изискващи се компетенции на обучаваните в тях, трябва да се превърне в практика за отношенията университет – частен бизнес. Вместо да създават и поддържат квалификационни и преквалификационни центрове, характерни за монополните и по-едрите дружества, тази дейност може да бъде изнесена в университетите на много по-ниска цена. Средните и по-малките, но достатъчно заинтересовани, фирми от дадена област биха могли да се обединят в консорциуми за финансиране на конкретни магистърски програми и програми за продължаващо обучение в техен интерес. Дейност, за която правителството трябва да осигури по-голяма свобода.

Коректният разговор за отношенията между университетите и бизнеса изисква да се води не по принцип, както до момента, а по-детайлно, с по-ясно очертаване на различията. А те показват, че в България имаме три основни типа университети: Първият – класически тип държавен университет. Не управлява автономно собствената си съдба, а зависи изцяло от политиката на държавата във висшето образование, представена от намеренията и решенията на Министерството на образованието и науката и Националната агенция за оценяване и акредитация. Те казват какви специалности да се изучават и какъв да бъде броя на приетите студенти в тях. В тези университети не се изучават излишни специалности, липсата на пари не позволява да се създават нови специалности, за които не е ясно дали ще има гарантирано и активно търсене. Проучването на потребностите на бъдещето е дейност, изискваща сериозни финансови средства, които държавата не може да отдели, а и смята за неоправдан риск, предпочитайки да се съсредоточи върху видимите потребности на момента.

Вторият и третият вид университети са частни, които се съществено помежду си. На такива, които са подбрали две-три конюнктурни специалности, за които са сигурни, че ще донесат значим брой студенти и такси за обозрим период от време и без да инвестират в рискови нововъведения, провеждат

образователния процес финансово успешно, до момента, в който някой заместник-образователен министър, както се случи в предходното правителство, не обяви икономиката и публичната администрация като ненужни специалности през следващите години и спирайки приема на студенти, не предопредели криза в търсенето на такива специалисти след няколко години.

Другият тип частни университети развиват значително предлагане, инвестирайки в създаването на голям брой специалности, за част от които ползата не е непосредствено съществуваща, но които, визионерствайки чрез механизмите на академичния опит, могат да предусетят, че ще бъдат търсени и приложими. Именно тези малко на брой университети се явяват безплатната експериментална база за държавата, която следейки техните действия се ориентира за бъдещето търсене на нови професии. Професии, които са плод единствено на рисковото предприемачество на тези университети, а не на заявки от страна на бизнеса за бройки и специалности години напред. Можете ли да посочите ясно заявена, научнообоснована прогноза от бизнеса за потребностите му по специалности и брой студенти в тях за следващите 5-10 години? Ясно, че не...

Автономността на университетите се реализира чрез правото им да рискуват, създавайки специалности, за които потребностите в момента са невидими, но биха възникнали всеки момент. *Този риск трябва да бъде разбран и финансиран и от бизнеса и от държавата.* Например, специалността „дизайнер на свободното време“ съществува в света от 20 години. Тя се преподава, хора я завършват и работят като такива защото са търсени. Колко български университета преподават такава специалност? Николко. Защо не я преподават и за колко време ще се създадат хабилитирани преподаватели за нея? Защо никой не е заявил потребността си от такива специалисти до момента? Да не би ние българите да знаем много добре как да организираме рационално свободното си време?...

Посочените по-горе три вида университети имат различни интереси и отношения с бизнеса и държавата, които трябва да бъдат отчетени при управлението на висшето образование в страната.

И при трите форми не съществува регламентиран механизъм за участието на изявени представители от практиката да четат лекции съвместно с преподавател, часовете от които да се акредитират. Също така не е регламентирано и участието им в департаментни (катедрени), факултетни и академични съвети в качеството на експерти, даващи мнението си при обсъждането на нови или съществуващи образователни програми. Светъл лъч представлява записаното в т. 2.1.6. на новите критерии за програмно оценяване: „Авторите на учебни програми се консултират с представители на икономиката, социални институции, студенти, завършили специалисти и др. заинтересовани страни в процеса на предлагане, изработване и актуализиране на програмите.“ Макар че думата „консултиране“ не задължава, все пак насърчава. Този текст, обаче, не замества липсващата уредба на този въпрос в ЗВО.

Това е причината да твърдя, че държавните университети са нормативно и процедурно кастрирани от възможността да се съобразяват с потребностите на външната среда, включително и на потребностите на бизнеса, и да реагират бързо на тях.

В бъдеще предпочитанията на кандидатстудентите ще бъдат насочени към университетите, в които системата на организация е по-добра – поемат повече риск, имат по-добра материална среда и организират по-голяма изборност. Университети, които ще развият специалности в които прилагането на нови методи на преподаване и учене ще доведат до т.н. „задълбочено научаване“ и „адаптивна експертиза“. Методи, които ще подпомогнат трансферирането на вече съществуващия предишен опит в нови, съответстващи на променените реалности знания и умения.

Рискът за тези университети ще бъде в инвестицията, която ще направят, за да развият образованието в посока на предполагаеми най-търсените професии на бъдещето, за които никой отсега не може да каже кои

ще бъдат, но може да се предполага: инженер по отоплително-вентилационни инсталации, дизайнер на изкуствена природна среда, нано медицина, анализатори на социални мрежи, фермери на генетично модифицирани култури, специалисти по икономика на чувствата и др.

Надявам се, че никой не се съмнява в това, че науката има водеща роля пред практиката, включително производството и услугите. Несъздадената връзка между бизнеса и университетите попречи на бизнеса да инвестира в университетите чрез поставянето на изследователски задачи, с които последните ще си помагат в обучението на бъдещи специалисти в реална практическа среда.

Образованието във висшите училища не може да постигне тази дробност при оформянето на учебните си програми, че завършващите да бъдат оформени по точен калъп за всяка фирма. Те дават основните компетенции, които един инженер, доктор или филолог трябва да притежават и най-важното качество – да постига нови знания задълбочено и бързо. Това е задължението на образованието и до тук трябва да стигат и задълженията на държавата към бизнеса, които трябва да са договорени. По-нататък, специфичните изисквания на фирмите за определени качества на работната сила, съобразени с точно определени компетенции, трябва да се договарят между фирмите и университетите, както е по цял свят – с конкретна поръчка за квалификация, точно изисквана от работодателя.

Преди 4 години Българската стопанска камара разработи по европейски финансиран проект компетенциите за около, доколкото зная, 450 вида професии. Защо от тогава до сега тези компетенции не фигурират в програмите на българските университети и не се тестват на изхода при дипломирането от държавни изпитни комисии, с участие на представители на бизнеса? Една от причините е, че самата държава няма ясна визия за себе си. Не е в състояние точно да се самоопише и да създаде представа как иска да изглежда, примерно след 10 години.

Ако иска да изглежда първа космическа сила, това трябва да личи в системата и структурата и на образование. Ако иска да изглежда аграрна,

трябва също да личи. С това държавата дава знак кои бизнеси ще подкрепи и съответно кои видове образование. Ако не го направи, ще има вечното недоволство и мрънкане за това, че теорията изоставала от практиката, което няма как да е вярно, ако науката е финансирана така, че да е водеща. Ако я финансирате, за да е кретаща, ще се получи именно такава.

Бизнесът плаща данъците си на държавата, не на университетите. Парите стигат косвено до държавните университети. Това означава, че не университетите и Бизнеса, а Бизнесът, Министерството на образованието и науката, Министерството на труда и социалната политика и Министерството на икономиката трябва да се договорят за вида и броя на необходимите кадри с висше образование през следващите 10 години, да обявят тези бройка и да оставят държавните и частните университети да се съревновават за тях на пазарен принцип – с програмите и средата, които ще предложат за тяхното образование. Освен това, зад всяка обявена бройка в държавната поръчка трябва да стои гарантирано работно място. Само тогава ще имаме ефективна държавна политика във висшето образование, доволен бизнес и бърза реализация на завършващите студенти.

Неособено коректно и твърде пристрастно е дебатиран и въпросът за броя на университетите у нас. Този въпрос е особено важен, тъй като Еврокомисията зададе директива до 2020 година висшистите да бъдат 40 на сто от населението, което означава, че приемът на студенти през следващите години трябва да се увеличи драматично. Независимо от това, че МОН редуцира този процент до 36%, на практика това означава всеки, който кандидатства във висшите училища да бъде приет, независимо от нивото на изискванията.

Престижът на един университет предполага селективност. Това е основният начин, по който елитните университети са се отличили в миналото и респектират сега. При такова задание, този уважително установен във времето принцип, трябва да бъде нарушен. С това университетската институция би се превърнала от формираща елита на нацията във формираща високо средно ниво на образованието. Разширяването на броя на населението с висше

образование в целия Европейски съюз е обективно обусловено от навлизането на технологиите дори и в най-непрестижните видове труд.

Едно сравнение (Петров, 2012) направено между различни водещи страни от Европа и САЩ показва мястото на България по този въпрос.

За този период у нас има 52 университета и колежа. Отнесена към броя на населението, това прави по едно висше училище на 141 626 човека. Ако трябва да достигнем по този показател държавата сочена като най-развита в областта на висшето образование – САЩ, трябва да увеличим броя на университетите си двойно. Същото се получава и при сравнението ни с Швейцария, където според Филип Петров (1), ако искаме да сме „Швейцария на Балканите“ също трябва да удвоим университетите си. В същия момент, според цитираната статия, ако искаме да сме като Германия, трябва да намалим университетите си 8 пъти; в сравнение с Великобритания трябва да ги съкратим два пъти. Но ако се сравним с държави, които по територия и население са много по-близко от тези по-горе, ще видим, че те имат много близка да нашата пропорция. Такива са: Чехия, Словакия, Унгария, Гърция, Австрия.

И тук се налага необходимостта от едно некомментирано уточнение, което променя посоката и съдържанието на подобен разговор, а именно:

В разговорите за университетите не присъства разликата между университет и филиал на университет. При сравнението ни със САЩ, ако се вземе предвид факта, че почти всеки университет там има не по един а по 10-15 кампуса (филиала), то не удвояване на университетите ни, а вероятна увеличаването им 10-20 пъти би отговорило на пропорцията там.

Не става особено ясно защо наши реномирани университети, като УНСС, които имаха добре развити, материално осигурени и съгласувани с интересите на местните общности и бизнеса филиали, бяха принудени да ги закрият. Такъв е примерът с филиала на УНСС в Хасково. Тоест, ако приемем, че липсващата равномерност в териториалното разположение на висшите училища у нас (едва около 25,5% от ВУ и колежите са разположени в Северна България, а останалите 74,5% са в Южна и Юго-Западна) можеше и трябваше

да бъде компенсирана с филиали на доказалите възможности си университети, то тази опция бе пропусната. По-важното е до какво доведе това.

Основни регламентирани изисквания на ЕС при създаването на проект в общините с цел финансирането му от Европейските структурни фондове е:

1. Да бъде инициран от съответната община, подпомогната от университет или колеж в оформянето на проектното задание и най-вече при поддържането на комуникациите с Европейската комисия и партньорите от ЕС.

2. Банка или фондация, да осигури кофинансирането на частта от средствата, извън процента от средствата предоставени безвъзмездно от ЕС.

3. Да има представителство на държавата, което да гарантира смислеността и приложимостта на проекта, спрямо националната политика и интерес.

От тези взаимосвързани задължителни представителства особено важна е ролята на университетите и колежите през цялото времетраене на проекта. Това означава, че ако общината не разполага с такива контакти поради това, че такива ВУ или колежи няма на нейната територия, нито в близост, тя е обречена да не кандидатства или да се превърне в лесна плячка на различни частни фирми, специализирани се в дейности, сходни с изискващите се, което лишава университетите и колежите от възможност за придобиване на средства чрез участие в изработването, осъществяването и мониторинга на европейски проекти. Именно това се получи до тук поради тази несвързаност на броя и териториалното разположение на ВУ и колежите в страната ни.

Извън тази необходимо-практична страна на проблема, равномерно разположените по територията ни университети и колежи (или техните филиали) водят до по-бързото въвеждане на новите технологии, до имплантирането на нови ценности, до повишаване на интелектуалното и културно равнище на местното население и до задържането на значителен брой млади хора на тяхната територия. Ефекти, чието значение бе подценено и чиито резултат се отрази негативно върху кандидатстващите проекти за финансиране и степента на усвояване на европейските средства, както и върху развитието на общините и регионите.

Силната конкуренция между университетите и борбата им за привличане на студенти е на път да премине границите на търпимостта и добрия тон. Това ще влоши и без това достигналия най-ниските си нива академизъм. Едно обаче е ясно – според оформената европейска и глобална алтернатива пред висшето образование, в конкурентната борба ще победят онези университети, които успеят да осигурят манифестирането на три ценности – свободата на изразяване на мнение и предпочитание, индивидуализирането на образованието и богатство на избора на специалности.

БЕЛЕЖКИ:

¹ Виж подробно статията „Много ли са университетите в България?“, https://offnews.bg/news/Кomentari_65/Mnogo-li-sa-universitetite-v-Balgariia_117292.html, отворен на 29.03.2017 г. 22:11 ч

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

Петров, Ф. (2012) Много ли са университетите в България?, В: <https://offnews.bg>

* Людмил Георгиев е професор в Нов български университет, София. Дългогодишен Зам. ректор на НБУ и Ректор през 2009-2012 г.

Автор е на множество публикации свързани с: Администрация и управление, Регионална икономика и регионална политика, Местно самоуправление, Оценка на образователни и изследователски проекти, Обучителни системи за държавни служители и др.

Член е на Съвета за развитие към Министерски съвет на Република България.